

Türkmenistan

Döwlet we hökümet baştutany: Gurbanguly Berdymuhamedow

Türkmenistanyň adam hukuklary bilen bagly ýagdaýy ýaramaz bolmagynda galdy. Hökümeti tankytlaýanlar syýasy sebäpler esasynda bikanun tussag edilip, olara garşy jenaýat işleri gozgaldy. Söz azatlygy, din azatlygy gaty çäklendirildi. Erkekleriň özara jynsy gatnaşyklary jenaýat diýilip hasaplanmagyna galdy. Pagta ýygymy mowsüminde ilaty mejburi zähmete çekmeklik dowam etdi. Zor bilen ýitirim bolan azyndan 120 tussagyň ykbaly we nirededigi henize çenli belli däl.

Düşündiriş

Türkmenistan adam hukuklary we ilatyň durmuşyndaky beýleki ugurlar bilen meşgullanýan halkara gözegçiler üçin ýapyk bolmagynda galdy. Häkimiýetler Covid-19 keseliniň ýüze çykmagyny inkär etmegini dowam etdirdiler, emma iýul aýynda ähli ýaşy ulular üçin hökmany sanjym programmasyny hödürlediler. Öňki üç ýylyň ykdysady çökgünligi azyk önümleriniň bahasynyň ýokarlanmagyna sebäp boldy we ilata zerur bolan esasy azyk harytlarynyň ýetmezçiligine getirdi.

Bu ýagdaýy gowlandyrmak maksady bilen hökümet ähli öý hojalygyna subsidirlenen azyk paketlerini paýlady. Sentýabr aýyndan başlap bolsa bu paketleriň öňkisi ýaly aýyna üç gezek paýlanmagy azaldylyp, olar ilata aýna diňe bir gezek berildi. Bu bolsa halkyň iň mätäç gatlagynyň gününü görmegine ýeterlikli bolmady.

Başgaça pikirlenýänleriň repressiýasy

Häkimiýetler başgaça pikirlilere ýa-da parahatçylykly ýol bilen tankydy beýan edýänlere basyş etmegi dowam etdirdiler. Iýun aýynyň ahyrynda, blogger Murat Duşemow döwlet klinikasyndaky bir lukman bilen Covid-19 bilen baglanyşykly ýurtdaky hakyky ýagdaý barada söhbetdeşlik geçirdi. 7-nji iýulda ol polisiýa barlag nokadynda saklandy we polisiýa işgärleri ondan Covid-19 negatiw testiň subutnamasyny görkezmegini talap etdi. Ol bu talabyň kanuny esasy barada soranyndan soň ol polisiýanyň barlag nokadynda dört sagadyň dowamynda saklanyldy we protest hökmünde awtoulagy bilen ýoly bekländigi üçin blogger 15 günlük administratiw tussaglygyna höküm edildi. Mundan başga-da, Myrat Duşemow kameradaşyna garşy hüjüm etmekte aýyplandy. Onuň özi şeýle ýagdaýyň bolandygyny ret etdi. 16-njy awgustda Myrat Duşemow beýleki adama "bilkastlaýyn beden şikesleri" ýetirmekde, "haýbat atmakda" we lukmana para bermek synanyşygynda aýyplanyp, ol dört ýyl azatlykdan mahrum edildi.

Häkimiýetler demonstrantlara basyş edip, daşary ýurtlardaky protestleri togtatmaga synanyşdy. 1-nji awgustda, Türkiýada Stambuldaky Türkmenistan konsullygynyň önünde geçirilen kanuny protest çäresi, konsullyk işgärleriniň polisiýa jaň edip, demonstrantlary terroristler diýip atlandyrynyndan soň, togtatyldy. Protest çäresine gatnaşan on adam bäş gün tussaglykda saklandy. Şol proteste gatnaşmaga baran blogger we aktiwist Farhad Durdiýew, Türkmenistanyň belgisi bolan awtoulagdaky iki adamyň ony bu çärä äkitmegi teklip edendigini, ýöne ulogyň içinde olaryň özüne haýbat atandygyny, soňra bolsa konsullygyň arka gapysyndan ony girizip, ol ýerde şol näbelli adamlaryň hem de türkmenistanly diplomatlaryň özünü ýenjilendigini aýtdy. Ol birnäçe sagatdan soň, türk polisiýasy bu waka goşulandan soň, azat edildi.

Söz azatlygy

Türkmenistanyň paýtagt şäheri Aşgabadyň çaga dogrulýan hassahanasynda 2017-nji ýylda işinden adalatsyz boşadylandygy üçin öwezini dolmaga synanyşan lukman Hursanai Ismatullaýewanyň işine 2021-nji ýylyň 15-nji iýulynda EUB parlamenti tarapyndan gurnalan çärede garaldy. Ertesi gün ol tussag edildi we suddan öňki tussaghanada saklanýandygy anyklanýança, iki heptäniň dowamynda ýitirim edildi. Ol öz idegindäki hassa adamyň kwartirasyny satmak bilen baglanyşykly kezzaplykda aýyplandy. Ol adamyň maşgalasy, lukmanyň işi üçin oňa aýyna 600 dollar tölemäge ylalaşypdyr.

Türkmenistanda Interneti ulanmak gaty çäklendirildi we häkimiýetler Facebook, YouTube, Twitter we wirtual hususy torlary (VPN) tarapyndan hödürülen köp sanly Internet sahypalaryny petiklediler. Internet ulanyjylary awgust aýynda, internete girmek üçin VPN-leri ulanmajakdyklary barada Gurhanda ant içmäge mejbur edilendiklerini habar berdiler.

Lesbiýan, geý, biseksual, transgender we interseksual (LGBTI) degişli adamlaryň hukuklary

Erkekleriň arasyndaky özara ylalaşyk boýunça jyns gatnaşyklary kanun bozmaklyk hasaplanyp, bu iki ýyla çenli azatlykdan mahrum edilip bilinjek jenaýat işi bolup galdy.

Bu iş boýunça iň bolmanda bir adamyň awgust aýynda Türkmenabat şäherinde tussag edilendigi we oňa iş kesilendigi habar berildi. BMG-nyň Adam hukuklary komitetine 2020-nji ýylda tabşyrylan Türkmenistanyň üçünji döwürleýin hasabatynda hökümetiň erkekleriň arasyndaky jyns gatnaşyklary üçin jenaýat jogapkärçiligine çekilmejekdiginiň göz önünde tutulýandygy aýdyldy, ýöne entek ýurtda bu ugurdan öňegidişlik gazanylmady.

Din we ynanç azatlygy

Din azatlygy berk çäklendirildi we dini ynanjy bilen bagly harby gullugyndan boýun gaçyranlar jenaýat jogapkärçiligine çekildi. Yanwar aýynda alty sany Ýehowa şaýady harby gullugyndan boýun gaçyrmakda aýyplanyp, türme tussaglygyna höküm edildi. Mart aýynda bu iş bilen bagly tussag edilen Ýehowa şaýatларыnyň umumy sany 16-a ýetdi. 8-nji maýda bolsa bu bir ýyldan dört ýyla çenli azatlykdan mahrum edilen 16 adamyň ählisi amnistiýa düşüp, azatlyga göýberildi. Harby gullugynyň öwezini doldurmak üçin alternatiw raýat gulluklary ýok.

Dini azatlygy bilen meşgullanýan “Forum 18” atly hökümete degişli däl gurama 21-nji iýulda, polisiýa işgärleriniň musulmanlaryň Gurban baýramynyň ilkinji günü gündogar Lebap welaýatynyň azyndan dört şäherindäki öýlerde barlag reýdini geçirip, ýerli ýaşajylaryň ellerinden Gurhandan başga hemme musulman dini baradaky edebiýaty alandyklaryny habar berdi.

Mejbury zähmet

Maý-iýun aýlarynda geçirilen halkara zähmet konferensiýasynda Halkara Zähmet guramasynyň Bilermenler komiteti “pagta pudagynda ilatyň mejbury taýdan zähmete çekilmeginiň dowam etdirilmegine çuňňur alada bildirdi” we hökümeti ilatyň zorluk bilen işe çykarmagyny bes etmäge çagyrdy. Türkmen häkimiýetleri ýurtda mejbury zähmetiň ulanylmagyny ret etdiler.

Şeýle-de bolsa, “turkmen.news” guramasy we adam hukuklary boýunça “Türkmen inisiatiwasy” topary 2020-nji ýylda pagta hasyly wagtynda mejbury zähmetiň, şol sanda çaga zähmetiniň ulanylyşyny dokumentleşdirdi. Aýallaryň ýagdaýy has howply boldy. Olaryň alan pes aýlyk haklary aýallara öz ýerine işlejek başga adamlary hakyna tutmaga mümkinçilik bermedi. 10-16 ýaş aralygyndaky çagalar köplenç ulularyň ýerine işe alynýardy. Mundan başga-da, sentýabr aýynda metbugatyň berýän maglumatlaryna görä, 2021-nji ýylyň hasyly üçin pagta ýygмага mekdep okuwçylary, mugallymlar, hökümet işgärleri we beýlekiler zor bilen iberilipdir.

Zor bilen ýitirim edilmek

Zor bilen ýitirim bolan azyndan 120 tussagyň ykbaly we nirededigi entek belli däl. Käbirleri 2002-nji ýylyň noýabr aýynda şol wagtky prezident Saparmurat Niýazowyň janyna kast etmek synanyşygyndan soň tussag edilipdi.